

Иван М. (игуман Јустин) Стојановић *
Мегатренд Универзитет, Београд
Факултет за културу и медије
Студент докторских студија

УДК 323.15(=163.41)(498)
DOI: 10.7251/FIN1921193S
Прегледни научни чланак

ПОЛОЖАЈ СРПСКЕ НАЦИОНАЛНЕ МАЊИНЕ У РУМУНИЈИ

У раду се кроз интердисциплинарни приступ и кроз два поглавља, разматра историјски и савремени положај српске националне заједнице (мањине) на територији данашње Румуније. Полази се од општих историјских прилика и временских раздобља (од најранијег средњовековног до савременог периода) у којима Срби живе на овом простору. Одговара се на питања како је српска заједница услед многих промена, државних и политичких уређења, различитих фаза интеграција (адаптација, акултурација, асимилација) успела да заслугом многих својих сународника дâ велики допринос друштву и опстане до данас, када важи за једну од најорганизованијих заједница ван матичне државе. У другом поглављу разматра се демографска слика, вероисповест и црквена организација, језик и школство, културна баштина и живот, као и политичко деловање.

Кључне речи: Срби, Банат, Румунија, мањине, права, етнички идентитет

---

* justinegzarh@yahoo.com

Српска православна епархија темишварска, Румунија

УВОД

Положај Срба у Румунији одређен је, са једне стране, историјским и друштвеним околностима у којима се налазио српски народ у целини током своје историје, а са друге, специфичностима везаним за румунско друштво. „Та прошлост, разноврсна садржајем, динамична токовима, мами знатижељу како наших историчара тако и историчара из суседства, неизбежно, упућених на међусобну сарадњу и уважавање у стваралачком раду“ (Митровић, 1997, стр. 478).

Услед отежаних историјских околности, Срби су у неколико наврата и таласа, изазвани великим османлијским надирањем, били приморани да напусте своја места живљења и да по позиву ондашњих угарских краљева и својих српских деспота и властелина, спас потраже у северним крајевима Угарске, а тако и у крајевима данашње Румуније (особито Баната). Са насељавањем оживела су многа места и пустаре. Срби су се доказали као способни и вредни да преживе у претешким приликама, а такође су били и добри ратници, чиме су се достојно одужили држави која их је примила. Као припадници православне Цркве, оснивали и своје прве парохије, цркве, манастире, и епархије, којих је, на територији данашње Румуније, делом наследница Епархија темишварска.

Срби су често били присиљени да бране свој национални и верски идентитет од утицаја Западне Европе, прозелитске католичке пропаганде и мешања са несрпским и неправославним народима. Управо на овом пољу, српска црквена организација показала је свој значај, иако је борба са државним властима и владом (било у Бечу, Будимпешти, касније на нивоу Румуније у Букурешту) вођена са немерљиво мањим снагама. Промене неколико државних и политичких уређења (монархија, комунистичка и демократска Румунија) имале су своје особености.

Мада су по броју становника у Румунији, Срби мањина у односу на остале народе, економска снага српског грађанства у њеном центру Темишвару и другим местима, омогућила је овој заједници значајну улогу како на локалном тако и на општем нивоу. Срби у Румунији имали су периоде своје славе (развој грађанске културе, школства, писмености, црквеног градитељства, уметности, задужбинарства, као и свега што је чинило престиж и модерно), као и периоде великих страдања (миграције становништва услед неповољних међунационалних сукоба, буне, револуције, ратови, епидемије, неповољне трговине). У поновним оптицајима током целог XX века, посебно његове прве половине, а од онога што је после свега од нашег народа преостало, промене у саставу становништва след су и одувек актуелне природне асимилације и акултурације.

Већ сам наслов теме јасно указује да ова свакако обимна и вишестрана тема обухвата две велике целине: историјски пресек и садашњи положај Срба у Румунији. Циљ овог рада јесте да се кроз два поглавља (и одговарајућа потпоглавља) обухвате бројна питања која улазе у ту сферу, те да се она прикажу и анализирају.

1. ИСТОРИЈСКА ПОЗАДИНА И ОКОЛНОСТИ

Темишварски прота Слободан Костић (1884-1956) спада у ред најзначајнијих истраживача који су се бавили положајем Срба у Румунији у протеклом XX веку, о чему нам је оставио значајно књижевно наслеђе. Он је писао:

Тежња је сваке мањине да се национално, привредно, економски, просветно и верски одржи. Дужност сваке националне целине је да своју мањину, ма где била, помогне да се одржи. Срби у румунском Банату чине према државној већини и према осталим мањинама огромну мањину, тако да морају све своје снаге употребити да створе услове да се одрже. Сами то не могу постићи. Потребна је добра воља већине и старање националне целине (Костић, 1940, стр. V).

Слично мишљење о положају Срба у Румунији износе и Митровић и Башић.

У регионима југоисточне и централне Европе на хетерогену етничку мапу, поред честих миграција становништва, нарочито током честих ратова и кретања војних формација, утицала су бројна међудржавна разграничења. Након утврђивања нових државних граница, односно хировитог *map makinga* европске дипломатије, делови појединих народа су остајали да живе у потпуно другачијем хабитусу у односу на већину сународника са којима су до тада живели у оквиру истог државно-политичког уређења (Митровић, 1975, стр. 478).

Прва искуства у вези са заштитом националних мањина проистекла су из потреба теократских држава и великих империја да заштите животе и имовину људи који су били различитог етничког или верског порекла. Каснији облици заштите су следили ову идеју све до институционализације заштите националних мањина после Првог светског рата. У прошлости, у неколико наврата, припадници српског народа су се налазили у ситуацији да искусе тешкоће и изазове живота изван матичне државе – било да су се насељавали у крајеве који не представљају њихов аутохтони етнички простор, било да су након разграничења остали да живе у другим државама (Башић, 2004, стр. 674).

1.1. Најранији и средњовековни период

На простору данашње Румуније (особито у румунском Банату) од старине је било Срба у мањем или већем броју. Сеобе Срба у Банат почињу у већим масама после битке на Марици (1371) и Косову (1389). Већ 1404. године Срби су добили у Ковину повластице од (угарског) краља Жигмунда (Костић, 1940, стр. 3).

У периоду након Ангорске битке, 1402. године, и склапања угарско-српског савезништва које је подразумевало вазалне односе српског деспота Стефана Лазаревића према угарском краљу Жигмунду, дошло је до слабљења османског притиска у подручју Подунавља претежно насељеног Србима (Крстић, 2001, стр. 193–194). Према наводима Церовића, деспот Стефан Лазаревић, прихватањем врховне власти краља Жигмунда, добио је Београд и све угарске територије јужно од Саве и Дунава. Деспотови поседи били су груписани у три комплекса. Један се налазио у средишту Угарске, око Дебрецина, са неколико десетина села у жупанијама Бихар и Саболч. Други део био је у Сатмарској жупанији, на данашњем тлу Румуније, са неколико десетина села и четири рударска насеља. Поседе је имао и у Бодрошкој и Торонталској жупанији (Церовић, 1991, стр. 15).

Браћа Стеван и Дмитар Јакшић 1464. године добили су властелинство у Нађлаку, у Чанадској жупанији. Њихова добра су се налазила у Чанадској, Темишварској и Арадској жупанији, дакле у крајевима данашњег румунског Баната (Варничкић).

Историчар Љубивоје Церовић, аутор који је дао један од бољих историјских приказа о Србима у Румунији (више издања и форми текста), наводи да су Турци после освајања Будима и већег дела Угарске 1541. године, своје акције усмерили на освајање Баната (1552) и Кришане (1566), када је читава територија укључена у састав Темишварског ејалета. Срби се, и поред многих невоља које су их пратиле на подручју Баната, Кришане и Ердeља, где су живели, никада нису мирили са губитком слободе, те је турска владавина овим подручјима често била испуњена бунама и устанцима. Хришћанска војска током 1689, гонећи Турке, доспела је дубоко на подручје Балканског полуострва, све до северних делова Македоније. У јесен 1689. дошло је до противофанзиве Турака, што је условило повлачење хришћанске војске. Пошто су активно учествовали у рату против Турака, а плашећи се турске освете, према Сави и Дунаву повлачило се преко 50.000 Срба, предвођених патријархом Арсенијем III Чарнојевићем (Церовић, 1997а). Ово је била у историји позната *Велика сеоба Срба*.

1.2. У Хабзбуршкој и Аустроугарској монархији

Срби су у Хабзбуршкој монархији у периоду од XIV до XVIII века за своје ратне заслуге добијали од аустријских и угарских владара одређене привилегије. Аустријски цар и угарски краљ Леополд I Србима је дао пет привилегија као заслугу за борбу против Турака. Те привилегије касније су потврдили Јосиф I, Карл VI и Марија Терезија и оне су чиниле основ политичког и правног положаја Срба у Аустро-Угарској монархији. Истовремено, омогућиле су формирање српске народно-црквене самоуправе (Васин, Микавица, Лемајић и Нинковић, 2016). Стојковић наводи следеће:

Званичан правни систем Аустроугарске признавао је само три привилеговане нације (Мађаре, Секелијанце и Саксонце) и четири привилеговане религије (католичку, калвинистичку, лутеранску и унијатску), чиме нису били обухваћени ни Срби, ни православна вера. Када су помињани, Срби су називани Илирима или још чешће описно, као нација и језик расцијански. Ипак, исповедање православне вере било је легализовано, а Срби су имали право поседовања земље и обављања чиновничких функција (Стојковић, 1990, стр. 234).

Костић наводи да је ново разумевање етничког идентитета у српску средину увео Доситеј Обрадовић, крајем XVIII века и додаје:

Истичући да вера пружа сувише узак основ националном осећању, он се залагао за схватање нације засновано на принципу језика и порекла: 'будући да закон и вера може се произменити, а род и језик никада' (Костић, 1952, стр. 171).

Медаковић допуњава претходно, рекавши да је Доситеј Обрадовић

на самосвојан начин својим животом и делима спајао вековне и културне разлике свог народа које су врхунску тачку домаћиле у овом веку када се развило и модерно национално осећање код Срба. Тада су положене и основе које су 'српски национ' незадрживо водиле ка коначном ослобађању од вишевековне турске власти и стварању сопствене слободне државе (Медаковић, 2000, стр. 5).

Српски народно-црквени сабори више су од два века (1708–1911) били највише инстанце на којима су вршени избори архиепископа, касније патријарха, као и места где су решавани многи други народни, црквени, културни и чисто политички проблеми и потребе Срба под аустро-угарском влашћу. Таквих сабора било је више, а од посебне су важности они одржани у Баји 1694, Сремским Карловцима 1769, 1848, 1861. и Темишвару 1790. године.

О променама положаја Срба у Румунији и друштвеним и политичким условима који су крајем XIX и почетком XX века довели до процеса *интеграције кроз селекцију* пише у својим студијама др Мирјана Павловић (Павловић, 2005; Павловић, 2012). Такође, она као кључни процес наводи мађаризацију етничких група у Банату.

После припајања Баната угарским жупанијама 1780. године, долази до првог таласа мађаризације других етничких група. Истовремено је вођена и акција да Темишвар постане слободан краљевски град. Тај статус је остварен 1782. године и представљао је извесну брану отвореној асимилацији, али је није зауставио. Изразиту тежњу за њеним убрзањем представља и увођење мађарског језика, као званичног 1847. године. Супротстављајући се мађаризацији, српски народни покрет проглашава 1848. године Војводство Србије и Тамишког Баната, са седиштем у Темишвару, али ту творевину бечки двор укида 1860. године, мада ни до тада она није много поштована (Павловић, 2005, стр. 97).

Процеси мађаризације врло често су били присилни и уперени против српског становништва, његовог језика и цркве.

Отворена или присилна мађаризација остваривана је бројним законима о школству, о грађанском браку и грађанским матичним књигама, о промени имена улица и места, као и политиком против православне цркве (Стојковић, 1990, према Павловић, 2005, стр. 97).

Такође, живот у мултиетничком окружењу (нарочито у градским срединама где се фаворизовао нов начин живота и обрасци средњоевропског културног миљеа), тиха и присилна асимилација, учинили су да су све присутнији знаци акултурације, а затим и асимилације, где се као последица јављају мешовити бракови у којима се више није говорио српски језик (Павловић, 2005).

1.3. Међуратно раздобље

После завршетка Првог светског рата и потписивања Београдског примирја и успоставе демаркационе линије, српска војска контролисала је већи део Баната. Дана 25. новембра 1918. године проглашено је присаједињење покрајине Банат, Бачка и Барања Краљевини Србији, а 1. децембра 1918. године Краљевству Срба, Хрвата и Словенаца. Мировним уговорима у Версају (1919. године) и Тријанону (1920. године), дефинисане су границе нове државе према Румунији и према Мађарској. По овим мировним уговорима, територија Баната подељена је између Краљевства СХС, Румуније и Мађарске. Касније су током 1923. и 1924. учи-

њене још неке мање корекције границе које су остале и до данас. Од 1919. године, део српског народа остао је да живи у оквирима Румуније.

Након пропасти последњих европских империја и установљавања националних држава на простору које су заузимале, Срби су постали национална мањина у Румунији и Мађарској... Међутим, још тада Срби нису имали значајнијег учешћа у демографској структури ових држава, а временом, под утицајем бројних фактора, ситуација је постала још лошија. На смањивање броја Срба у Мађарској и Румунији утицаја је имало и оптирање дела становништва које се непосредно после потписивања мировног уговора настанило у југословенском делу Војводине (Гаћеша, 1994, стр. 107–118).

1.4. Период владавине комунистичког режима

После Другог светског рата Румунија постаје социјалистичка земља у којој је српска заједница била изложена различитим облицима асимилације, односно румунизације, који нарочито кулминирају после донете Резолуције Информбироа, у јуну 1948. године, која је довела до захлађења односа између Југославије и Совјетског Савеза. Овај период важи за почетак најгорег доба у битисању српске националне мањине у Румунији, када долази до монтираних политичких процеса, гашења мањинских институција, укидања српских вероисповедних школа, гушења културног и верског живота и свих манифестација на српском језику.

Историја познаје више случајева колективног кажњавања појединих народа или група из најстаријих времена до данашњих. Један од коришћених облика јесте депортација или расељавање. Такав један случај масовне депортације имамо и у послератној Румунији када је током 1951. године у Бараганску пустињу, пешчару у делти Дунава, расељено преко 40.000 Банаћана: Румуна, Срба, Немаца, Мађара, Бугара, Маћедонаца (Аромуна) и др. у Баранганску пустињу (Степанов, 2011, стр. 103).

Даље Степанов наводи да је

са житељима из 203 места са појаса од око 25 км према југословенској граници, из жупанија Тимиш, Караш-Северин и Мехединц основано 18 нових бараганских насеља (Степанов, 2011, стр. 109).

Та насеља постојала су до 1955 године (Степанов, 2011).

Државна власт предузимала је и планско насељавање Румуна из других делова државе на напуштена имања одбеглих Немаца и других, чиме је румунски елемент нагло ојачан у срединама Баната, где је он

дотле био мали или није постојао. Овим акцијама је дошло и до промена етничке структуре становништва у местима која су раније била насељена већинским српским становништвом, као и до промена социјалне и образовне структуре српске заједнице. Сеоско становништво такође је у великом проценту из економских разлога напуштало села и насељавало се у градове.

Асимилација нерумунског становништва спровођена је плански и одржавала се кроз више облика: промене личних имена (пример: Жива или Живојин постајао је Трајан, Милијана је постајала Емилија, Цветко-Флорин), назива места и сталним смањивањем броја школа на српском језику, које наводно нису имале довољан број ученика, а истовремено су пропагандном политиком родитељи присиљавани да изјаве да желе да им деца уче на румунском језику због лакшег даљег школовања или запошљавања. Осим тога, мањинске институције пригушиване су или се бар на њих није благонаклоно гледало. Поступак гашења српских културно-уметничких друштава обично је ишао тако што су прво трансформисана у секције одговарајућих румунских друштава, а затим су те секције гашене. Осим тога, сва друштва имала су обавезу да се придржавају прописаног програма у којем је однос био: 30% према 70% у корист румунског програма. На крају, многи припадници српске заједнице који су завршавали школовање, запошљавани су у местима у којима није било Срба, чиме је њихова асимилација била и бржа и лакша (Стојковић, 2002, стр. 246–248).

1.5. Револуција 1989. године и постреволуционарни период

Падом диктаторског комунистичког режима ондашњег председника Румуније Николаја Чаушескуа, чије је револуционарно свргавање започело у Темишвару (и другим градовима државе) крајем децембра 1989. године, румунско друштво прелази у демократски систем уређења, као и у период свеобухватне економске, политичке и културне транзиције. Законодавне промене биле су базични принцип којим је државна политика морала да почне промоцију демократских вредности друштва. У новонасталој ситуацији, познати процеси постсоцијалистичких друштава, мада не и само њих, као што су буђење етничности, обнављање традиције, освежавања религиозности, захватили су и српску заједницу у Румунији.

Румунија је од 1. јануара 2007. године постала чланица Европске уније.

2. ДАНАШЊИ ПОЛОЖАЈ СРБА У РУМУНИЈИ

2.1. Демографска слика

Срби у Румунији данас имају статус етничке/националне заједнице (румунски: *Minoritatea sârbă din România*) мањинског типа. Последњи попис становништва у Румунији обављен је у току месеца октобра 2011. године. Уписивање националности вршено је на основу слободне изјаве. Званичне податке систематски је обрадио и објавио Национални институт за статистику 2013. године¹.

Према резултатима овог пописа, Румунија је 2011. године имала 20.121.641 становника. Од тога, Румуни су представљали 83,46%, а националне мањине 16,54%. У укупном броју становника, Срба је било 18.076 душа. Срби су заузимали осмо место односно 0,54% од свих 20 засебно регистрованих мањина. Почев са пописом из 1992. године, у упитницима за попис, Срби имају засебну рубрику, и то је задржано и при попису 2002. и 2011. године, тако да су од тада резултати релевантни.

Трагајући за узроцима опадања броја становника уопште, може се идентификовати: нагло опадање наталитета, миграције у иностранство и асимилација (у случају националних мањина). Из синтезе резултата пописа становника 2011. године, произлази да Срби живе широм целе Румуније. Тачније, има их у већини жупанија. Највише их је у Тимишкој жупанији – 10.102 становника, а најмање у жупанији Ботошањ, свега један припадник српске мањине. На територији Румуније највише Срба (93,95% од укупног броја) живи у Банату, и то у четири жупаније: Тимиш (55,89% односно 10.102 Србина), Караш-Северин (27,86%, односно 5.036 Срба), Арад (4,69% односно 849 Срба) и Мехединц (5,51%, односно 996 Срба). Средиште српског становништва у Румунији остаје Банат, где је присутно од давнина у 56 места (Степанов & Степанов, 2015, стр. 7-25; Степанов, 2016, стр. 108-140).

Према државним статистикама, следи да је број Срба у Румунији био: 1924. године (44.078), 1930. (44.413), 1940. (43.405), 1956. (40.517), 1966. (38.236), 1977. (35.929), 1992. (29.080), 2002. (22.518) (Бугарски, 2004, стр. 765-778).

---

¹România. INS, *Recensământul populației și al locuințelor-20 octombrie 2011*, vol. I-III, București, 2013, <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.

2.2. Вероисповест и верска организација

Срби у Румунији махом су православне вероисповести, и потпадају под јурисдикцију Српске патријаршије, односно Српске православне епархије темишварске, са седиштем у Темишвару.

Још није утаночено када је и како установљена Темишварска епархија. Срба је било у Банату од старине, нарочито од XIV века. У верском погледу потпадали су под јурисдикцију Пећке патријаршије и још у XV веку почели су да оснивају православне српске епархије (са манастирима и парохијама). Од 1608. године познато нам је име темишварског митрополита Неофита. На њеној садашњој територији постојало је неколико српских епархија (Липовска, Јенопољска, Бечкеречка и Арадска). Временом су се оне нашле у саставу Темишварске епархије, изузев Арадске, која је иступањем Румуна (1864) из састава Карловачке митрополије, постала румунском епархијом и саставним делом новоосноване Сибињске митрополије. После Првога светског рата, Епархија темишварска нашла се на територији трију држава: Румуније, Краљевине СХС, а неколико парохија и у Мађарској. Након политичке поделе Баната између Румуније и тадашње Краљевине СХС, извршена је и црквена подела. Они делови Темишварске и Вршачке епархије који су се налазили у румунском делу Баната, сједињени су у једну, Епархију темишварску са седиштем у Темишвару, која је од тада у потпуности преузела духовну бригу о српским православним верницима у Румунији (Бугарски, 1995, стр. 11–12; Вуковић, 2011, стр. 288–392).

После завршетка Другог светског рата и промене државног уређења, на власт долази комунистичка власт, која је уништила организацију Епархије, која је сведена на ниво „Викаријата“. Сва црквена имовина која је припадала Епархији, парохијама и манастирима одузета је, као и разне задужбине и фондови којима је Црква руковала. Укинута су сва епархијска административна тела, архијерејска намесништва и вероисповедне школе. Од стране државне власти био је онемогућен и долазак епископа-администратора, којих је у овом периоду било четворица. Тек је од 1980. године повремено, када су му били одобрени уласци у Румунију, долазио блаженопочивши епископ шумадијски Сава (Вуковић). Његов рад и допринос за 16 година, колико је администрирао Епархијом, протезао се на све гране црквеног живота Срба у Румунији. Првенствено је успео да код државних власти издејствује да се свештенички кандидати школују у Југославији, чиме је обезбедио Епархију свештеничким подмлатком. Његовом заслугом отпочела је и обнова културног живота Срба у Румунији. У сарадњи са Српском академијом наука и уметности, као и Матицом српском из Новог Сада, успео је да се део културно-историјског блага Срба у Румунији истражи, рестаурише и презентује на неколико изложби у Румунији и Југославији. Као врсни историчар, написао је не-

колико студија и историјских радова на теме које се тичу и историје Епархије темишварске. Управљање над Епархијом темишварском, у својству администратора, преузео је 23. јуна 1996. године, тада епископ славонски (од 2002. будимски) Лукијан (Пантелић), који је посебну пажњу покљонио духовној обнови повереног му народа, као и материјалној обнови манастира, парохијских храмова и домова, епархијских здања и поврат одузете црквене имовине.

Новим законом о верским слободама и вероисповестима, чланом 49, у Румунији има 18 признатих вероисповести. Под бројем 2, одмах иза Румунске православне цркве, стоји: „Српска православна епархија темишварска (румунски: *Episcopia Ortodoxă Sârbă de Timișoara*)“. Статут Српске православне епархије темишварске признат је, односно одобрен одлуком Владе Румуније бр. 1.709 од 17. децембра 2008. године, а ступио је на снагу 15. јануара 2009. године, објавом у Службеном гласнику². Епархијско свештенство и помоћно особље (овде уобичајени називи клирикално и неклирикално) добија одређену финансијску надокнаду из државног буџета. Румунска држава такође финансира (најчешће преко *Secretariatul de Stat pentru Culte*) и обнову манастира, црква, као и штампање књига.

У школском систему Румуније, као изборни предмет, заступљена је и православна веронаука, која се предаје у основним и средњим школама. У преосталим српским школама овај предмет предају свештеници или вероучитељи.

Темишварска епархија данас има три архијерејска намесништва (Арадско, Соколовачко и Темишварско) и у њима 55 парохија, 5 манастира, 46 активних свештеника, 5 пензионисаних, 2 ђакона, 3 свештеномонаха, 2 монахиње, и према последњој епархијској статистици, са краја 2018. године, 14.160 пунолетних верника (АСПЕТ).

Поред православца, у наше дане срећу се Срби и у такозваним неопротестантским скупштинама: међу баптистима, пентикосталцима, адвентистима и слично, али је њихов број незнатан, тако да не постоји друга српска верска заједница, осим православне. Мали део припадника српске националности изјашњавају се као атеисти (Бугарски, 2004, стр. 768).

2.3. Службена употреба матерњег (српског) језика

Једно од основних права националних мањина јесте службена употреба језика и писма, што је случај и у Румунији. Законом о администра-

---

² Статут Епархије темишварске на румунском језику: <https://lege5.ro/Gratuit/gezdanrtgi/statutul-episcopiei-ortodoxe-sarbe-de-timisoara-din-17122008>.

цији и локалним самоуправама бр. 215 (румунски: *Legea administrației publice locale nr. 215/2001*), који је објављен у Службеном гласнику, бр. 2014 (румунски: *Monitorul Oficial al României*) од 23. априла 2001, са каснијим изменама и допунама овог закона, прецизирано је право и услови коришћења матерњег језика и писма свим националним мањинама, па и Србима.

Срби у Румунији у великој већини говоре српским језиком. Говор наликује говору српског Баната, с тим што у њему због изолованости румунских Срба има више архаизама и позајмљеница из других језика. У мешовитим насељима Срби су још у прошлости говорили и другим језицима (румунски, мађарски, немачки), што је случај и данас. Српски језик данас је заступљен у неколико српских школа, као обавезни (у 1 школи) или изборни (факултативни) предмет, а званични је и богослужбени језик у цркви.

Занимљиво је да се губљење језика није одражавало, као што најчешће бива, кроз губљење лексике, него кроз губљење 'матерње мелодије', тако да су се темишварски Срби распознавали по томе што су нагласком 'заносили' на немачки, румунски или мађарски. По доласку сеоског становништва у град догодиле су се две напоредне појаве: најпре се у граду чуо правилнији српски, а затим су и придошлице потпале под утицај страних језика на којима су се свакодневно морали споразумевати. То се мање осетило у првој, али много више у другој генерацији која је почела све више 'заносити на туђе' и управо се најпре код школске омладине почео губити тонски акценат. У новим условима се број мешовитих, особито румунско-српских бракова, повећао, а у мешовитим браковима интелектуалаца најчешће се не говори српски. Док је некада темишварска омладина међу собом говорила мађарски и немачки, сада се и у српској гимназији у Темишвару за време одмора све више чује жагор на румунском језику. Мала је утеха што је стање исто и у осталим мањинским гимназијама (Бугарски, 2004, стр. 769).

2.4. Школство

Законом о просвети бр. 1/2011 (румунски: *Legea educației naționale*), који је објављен у Службеном гласнику од 10. јануара 2011, са каснијим изменама и допунама овог закона, прецизирани су услови (у неколико чланова и одредби) за одвијање наставе на матерњем језику за припаднике националних мањина.

На предлог некадашњег српског посланика Славомира Гвозденовића, Парламент Румуније усвојио је Закон 177/2016 о установљавању *Дана српског језика у Румунији*. Предлог Закона једногласно је усвојен у

Парламенту, 6. септембра 2016. године, а ступио је на снагу 17. октобра 2016. године. У неколико чланова (2, 3, 4) овог закона дате су могућности: „У срединама у којима живе припадници српске заједнице, једном годишње, поводом прославе Дана српског језика, биће организоване манифестације посвећене овом дану. Централни и локални органи јавне власти, невладине организације и друге институције могу логистички и финансијски помагати прославу овог дана. У образовним установама у којима се предаје српски језик, 21. новембра биће организован културно-уметнички програм посвећен овом празнику. Румунско радиодифузно удружење и Румунска национална телевизија, у својству јавних сервиса, могу у своје програме уврстити делове манифестација посвећених овом празнику“.

Српска теоретска гимназија „Доситеј Обрадовић“ у Темишвару данас је једина школа у Румунији у којој се настава изводи на српском језику, од припремног до осмог разреда основне школе, као и четири разреда гимназије. У осталих неколико вртића (где постоје издвојене српске секције) и школа, часови српског језика и православне веронауке изводе се факултативно. На основу информација које смо добили захваљујући доброты наставног кадра и епархијских вероучитеља, наставу на српском језику (као и часове православне веронауке) као обавезни или изборни предмет, у просветним установама у четири жупаније у Румунији (од вртића до четвртог разреда гимназије), са завршетком школске 2018/2019. године, крајем јуна 2019. године похађало је око 606 полазника.

На предлог (садашњег) српског посланика Славољуба Аднађа, дом посланика Парламента Румуније усвојио је 10. априла 2019. године законски нацрт, а 7. маја председник Румуније Клаус Јоханис потписао је указ о проглашењу *Дана Светиој Саве* као званичног празника српске мањине у Румунији. О овом значајном и историјском дану за српску заједницу у Румунији, известили су многи домаћи и страни писани и електронски медији³.

2.5. Културна баштина и живот

У Румунији је распрострањено богато културно-историјско наслеђе српског народа. Оно датира још из времена изворног светосавља, када су подигнути манастири Базјаш и Златица (основани у XIII веку), манастири Кусић и Светог Георгија (на Брзави), задужбине

---

³<https://www.dnevnik.rs/svet/dan-svetog-sava-zvanicni-praznik-u-rumuniji-10-04-2019>.

<https://stanjestvari.com/2019/04/24/praznik-svetog-save-zvanicni-praznik-u-rumuniji/> (приступљено: 23. 12. 2019).

деспотске породице Бранковић из XV века, и Бездин, који је подигнут 1539. године. Поред великог броја парохијских цркава, постоје и бројне задужбине чији правни статус још увек није потпуно решен, као и многа гробља. Задужбине и имања широм данашње Румуније имале су и бројне српске великашке и владарске породице и значајне личности: Јакшићи из Поморишја, Белмужевићи, Текелије из Арада, Бранковићи у Ердељу, Обреновићи, капетан Миша Анастасијевић и други.

Трагови српског културног утицаја на овим просторима уочљиви су и у сликарству многих српских и румунских цркава, где се налазе радови многих значајних иконописаца и сликара: Стефана Тенецког, Димитрија Поповића, Захарије Орфелина, Константина Данила, Арсе Теодоровића, Павла Петровића и многих других.

Прву румунску штампарију установио је 1507. године јеромонах Макарије, који је претходно био штампар Цетињске штампарије (1493). Прву реформу румунског школства организовао је Теодор Мирјевски 1769. године. Са ових простора потекли су: Доситеј Обрадовић, Сава Текелија, арадски велепоседник и први доктор правних наука код Срба Павле Кенгелац, као и многи други знаменити Срби. Између осталих, у Темишвару су се школовали Милош Црњански и Јован Стерија Поповић, а неко време у овом су граду живели Вук Стефановић Караџић, Бранко Радичевић, Јоаким Вујић и Душан Васиљев. Међу оснивачима Матице био је и Димитрије Тирол. Из Арада су и сликар, академик Иван Табаковић и архитекта Милан Табаковић, али и прва српска списатељица Еустахија Арсић (1776-1843). Из овог је града и Јован Стејић, један од оснивача Друштва српске словесности, претече данашње САНУ.

Српско културно наслеђе у Румунији истраживано је током друге половине XX века, а рад је настављен и у овом веку. Њиме су се бавили истраживачи окупљени у највећој мери око Матице српске, кроз активности Матичиних научних одељења и Темишварског одбора Матице српске, који је основан 1990. године. Важан допринос проучавању српског културног наслеђа у Румунији дали су и многи домаћи истраживачи: Стеван Бугарски, Љубомир Степанов, Борислав Крстић, Васа Лупуловић, Саша Јашин и многи други. Резултати њиховог рада до сада су објављени у неколико значајних књига и монографија.

У току 2013. године, објављена је фото-монографија *Српске свештине у Румунији*, аутора Станка Костића и Дејана Радовановића (Вукас, 2017, стр. 104-107).

Последња у низу значајних јесте и монографија из 2017. године *Српска црквена уметност у Румунији (истраживања и конзервација)*, коју је објавила Галерија Матице српске из Новог Сада, а иста

представља сагледавање вишедеценијског рада на заштити и промоцији српског културног наслеђа у Румунији, с једне

стране, и актуелних пројеката реализованих током протекле деценије, с друге. Она обједињује напоре две установе, Галерије Матице српске и Покрајинског завода за заштиту споменика културе, њених стручњака и бројних спољних сарадника (Палковљевић-Бугарски и Вапа, 2017, стр. 11).

2.6. Политички контекст српско-румунских односа

Државно политички однос између Републике Србије и Румуније (имајући на уму њихов државно-политички континуитет) обе стране оцењују као традиционално добар. Такав став потврђују два темељна индикатора коректних међудржавних односа – Србија и Румунија никада нису међусобно имале отворених ратних сукоба и дипломатски односи између ове две суверене земље успостављени су априла 1879. године. Као додатна илустрација традиционално добрих односа између ове две земље јесте и чињеница да су две краљице (Наталија Обреновић, кнегиња и краљица Србије и Марија Карађорђевић, краљица Југославије) биле племкиње из Румуније. Након Првог светског рата, тачније 1920. краљевина СХС/Југославија заједно је са Чехословачком и Румунијом потписала војно-политички документ, Уговор о савезништву, познат као Мала Антанта, која се распала 1938. године.

После Другог светског рата, добри односи између Републике Румуније и Федеративне Народне Републике Југославије настављени су све до 1948, када су нагло захладнели изгласавањем Резолуције Информбироа. Почетком 60-их година XX века, заједнички пројекат изградње хидроцентрале на Ђердапу представља поновну нормализацију међусобних политичких и економских односа.

Односи двеју земаља у периоду транзиције представљају пример добре сарадње. Интензивна политичка и привредна сарадња одвија се на нивоу највиших државних званичника. Србија и Румунија имају 119 потписаних билатералних споразума. Међу овима, посебно су важна два споразума: у Београду 1996. године, Румунија и СР Југославија потписале су *Споразум о односима пријатељства, добросуседства и сарадње*, који је ратификован у Парламенту Румуније 1997. године, а дорађен и потписан у Београду 2002. године, заједно са *Споразумом Владе Румуније и Владе Савезне Републике Југославија о сарадњи у области заштите националних мањина*, који је ратификован 2003. године. На основу другог споразума успостављена је и Мешовита комисија за остваривање мера ради потпуног остваривања права националних мањина.

Спорна питања две стране у области положаја и права националних мањина данас се решавају путем рада Мешовите комисије. На основу записника са састанака, главна питања и проблеми са којима се суочавају лица припадници српске, односно румунске националне мањине, обу-

хваћени су кроз седам питања: представљање мањина у парламенту, право на изражавање и развој етничког, културног, језичког или верског идентитета, очување културног наслеђа, образовање, слободан пренос информација на матерњем језику, коришћење мањинских језика у јавној управи и поврат имовине (Ђурђевић, 2017, стр. 35–40; Перковић, 2016, стр. 27–47).

2.6.1. Политичка организација српске националне мањине

При Влади Румуније делује и Савет националних мањина (румунски: *Consiliul minorităților naționale*), као саветодавно тело, без правног статуса, које управља Департманом за међуетничке односе⁴, чији је главни циљ успостављање сарадње из више области са организацијама грађана, припадника легитимно признатих националних мањина. Овај савет сачињавају три представника организација националних мањина које имају свог представника у румунском парламенту.

У Румунији данас делује организација *Савез Срба у Румунији-Uniunea Sârbilor din România*, која је основана у Темишвару 29. децембра 1989. године, под именом *Демократски савез Срба и Карашевака у Румунији* (ДССКР), а као засебна српска организација основана је 29. марта 1992. године, такође са седиштем у Темишвару. Циљеви рада ове организације јесу: организовање српске националне мањине и њено представљање у јавности и пред властима, развијање просветно-школског система, културне, издавачке и информативне делатности на српском језику. Српска мањина у Румунији од 1994. године финансира се из државног буџета. Износ намењен српској мањине за 2016. годину био је 926.000 евра.

Савез је, по свом статуту, масовна организација са подружницама (има их око 50) и чланством, али пошто учествује на локалним и парламентарним изборима, он има и одлике политичке партије. Српска мањина у румунском парламенту од 1990. године има једно посланичко место, које је Уставом загарантовано посланику из Савеза Срба из Румуније⁵. Српска национална мањина у Румунији није дискриминисана по политичкој, националној, верској или другој основи. Савез има широк спектар годишњих акција и при њему делује преко 20 културно-уметничких друштава. Савез је као издавач регистрован од 1994. године, од када

---

⁴ Румунски: Departamentul pentru Relații Interetnice: <http://www.dri.gov.ro/consiliul-minoritatilor-nationale/>.

⁵Romania, Camera Deputaților: <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.f?p?idp=39&cam=2&leg=2016> (приступљено: 12. 6. 2019).

издаје – новине, недељник *Наша реч*⁶, часопис за књижевност Срба у Румунији *Књижевни животи*, *Нови темишварски весник*, *Банатски алманах* и велики број књига и монографија различите садржине (Степанов, 2016, стр. 49–75).

Године 2014. при Савезу Срба у Румунији основан је *Центар за научна истраживања и културу Срба у Румунији*, који има за циљ истраживање материјалне и духовне културне баштине Срба у насељима са српским живљем на подручју румунског дела Баната. Овај центар у зачетку је организован заједно са Филолошким, историјским и теолошким факултетом Западног универзитета у Темишвару и Филозофским факултетом Универзитета у Нишу (Одсек за српски језик и српску и компаративну књижевност). Центар сваке године (наизменично у Темишвару и Нишу) организује и међународни научни скуп под називом *Материјална и духовна култура Срба у мултиетничким срединама и/или периферним областима*, и издаје часопис *Исходишта* (до сада је објављено 6 бројева овог часописа)⁷. Недавно је покренут и пројекат ДБСР (Дигитална библиотека Срба у Румунији)⁸.

ЗАКЉУЧАК

Срби у данашњој Румунији, у којој живе већ више векова, као народ преживели су врло тешке периоде историје: сеобе, ратове, политичке и државне промене. У свим овим (не)приликама показали су умеће преживљавања и прилагођавања, уз очување своје етничке и верске посебности и идентитета. Као наслеђе историјских и политичких прилика живота српског народа на широком простору некадашње Аустроугарске монархије, затим Краљевине Румуније и осталих државних уређења, данас народима савремене Европе и света, сведочи покретна и непокретна баштина – многи српски храмови, манастири, иконе, портрети, књижевна остварења и остала културна и уметничка достигнућа.

Проблеми асимилације и акултурације данас су највећа претња за опстанак Срба у Румунији, о чему нам понајвише говоре и бројке на пописима, негативни природни прираштај, депопулација и старост српске заједнице, као и савремене миграције у друге европске државе. Српске институције и Епархија темишварска, нарочито последњих деценија,

⁶ Први број овог недељника изашао је у Темишвару 5. јануара 1990. године. Средином децембра 2019. године, изашао је 1555 број. (https://en.calameo.com/books/00228478475a34808e0d3?fbclid=IwAR0StjXkwqotf724Ubjvz3oML5_5N3PawPclzjbVAKIK7khQjaEDmQAAEA).

⁷<https://izdanja.filfak.ni.ac.rs/casopisi/2015/casopis-ishodista>; <https://sr.wikipedia.org> Исходишта.

⁸ Сајт Дигиталне библиотеке Срба у Румунији: <http://www.dbsr.ro/>.

различитим активностима настоје да оснаже и ојачају осећај припадности, идентитета и заједнички раде на опстанку српске заједнице. Да ли ће у томе успети, питање је времена.

Циљ овог рада био је да се кроз два поглавља (и одговарајућа потпоглавља), бројни, често неприступачни подаци предоче заинтересованима. Рад садржи и одређене информације из статистичких база (државних и црквених), који су сами по себи значајни за закључивање. Сматрамо да су поред званичних статистика, црквене статистике увек тачније од резултата државних пописа, где често питања у формуларима, обученост пописивача и разне друге околности, доводе до тога да подаци не буду сасвим реални.

Кроз интердисциплинарни приступ и груписање података од значаја за закључивање, овај приказ требало би да допринесе бољем разумевању историјског и савременог положаја Срба у Румунији.

Литература

- Башић, Г. (2004). Политичко-правни положај српске националне мањине у савременој и централној Европи. *Теме*, XXVIII (2), 673–764.
- Бугарски, С. (1995). *Српско православање у Румунији*. Темишвар, Београд, Нови Сад: Православна српска епархија темишварска, САНУ, Прометеј.
- Бугарски, С. (2004). Срби у Темишвару. *Теме*, XXVIII (2), 765–778.
- Варничкић, М. *Стефан и Дмиџар Јакшић*. Преузето са: <http://www.srpski.legat.rs/stefan-dmitar-jaksic>. Датум приступа: 15. 6. 2019.
- Васин, Г., Микавица, Д., Лемајић, Н. и Нинковић, Н. (2016). *Срби у Хабзбуршкој монархији од 1526. до 1918*. Нови Сад: Прометеј.
- Вукас, В. (2017). Истраживања српског културног наслеђа у Румунији. *Гласник: Црквени часопис Српске православне епархије темишварске*, 104–107.
- Вуковић, С. (2011). *Изабрани богословско-историјски радови*. Крагујевац: Каленић.
- Гаћеша, Н. (1994). Прилог проучавању насељавања Срба оптаната из Румуније у Југославију између два светска рата. *Темишварски зборник* 1, 107–118.
- Дигитална библиотека Срба у Румунији: <http://www.dbsr.ro/>.
- Извештај српских новина о празнику Светог Саве као званичном дану српске заједнице у Румунији: Преузето са: <https://www.dnevnik.rs/svet/dan-svetog-sava-zvanicni-praznik-u-rumuniji-10-04-2019>; <http://stanjestvari.com/2019/04/24/praznik-svetog-save-zvanicni-praznik-u-rumuniji/>. Датум приступа: 23. 12. 2019.
- Костић, С. (1940). *Срби у Румунском Банату: историјски, бројни, економско-привредни преглед*. Темишвар: Дојна.

- Костић, М. (1952). *Досијеј Обрадовић у историјској пјерспективи XVIII и XIX века*. Београд: Српска академија наука.
- Крстић, А. (2011). Вршац у средњем веку. *Историјски часопис*. Књ. LV, 193–212.
- Медаковић, Д. (2000). Доситејево виђење света: Поздравна реч академика Дејана Медаковића, председника САНУ. У *Живој и дело Досијеја Обрадовића, зборник радова са научној скупи САНУ одржаног 15. и 16. децембра 1999. године у Београду и 17. децембра 1999. године у Сремским Карловцима* (5–8). Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Митровић, А. (1975). *Разграничење Југославије са Мађарском и Румунијом 1919–1920: прилог проучавању југословенске политике на конференцији мира у Паризу*. Нови Сад: Институт за изучавање историје Војводине.
- Митровић, М. (1995–1996). Темишварски зборник, св. 1. *Историјски часопис*, 42–43, 478–480.
- Наша реч, недељник Савеза Срба у Румунији*, број 1555. Преузето са: https://en.calameo.com/books/00228478475a34808e0d3?fbclid=IwAR0StjXkwqotf724Ubjv3zoML5_5N3PawPclzjbVAKIK7khQjaEDmQAAEA.
- Павловић, М. (2005). Етницитет и интеграција у историјском контексту – Срби у Темишвару. *Гласник Етнографској институти САНУ*, LIII, 93–103.
- Павловић, М. (2012). *Срби у Темишвару*. Београд: Етнографски институт САНУ.
- Палковљевић-Бугарски, Т. и Вапа, З. (2017). Уводна реч. У Д. Королија Црквењак (Прир.), *Српска црквена уметност у Румунији – истраживања и конзервација* (10–16). Нови Сад: Галерија Матице српске.
- Перковић, Ј. (2016). Анализа спровођења билатералног споразума о заштити националних мањина Србија-Румунија. У Ј. Перковић и др. (Прир.), *Анализа спровођења билатералних споразума о заштити права националних мањина Србије са Хрватском, Мађарском, Румунијом и Македонијом* (27–47). Нови Сад: Центар за регионализам.
- Румунија: Дом посланика: Romania, Camera Deputaților. Преузето са: <http://www.cdep.ro/pls/parlam/structura2015.fp?idp=39&cam=2&leg=2016>.
- Румунија: Попис становништва 2011. године: România. INS, *Recensământul populației și al locuințelor-20 octombrie 2011*, vol. I-III, București, 2013. Преузето са: <http://www.recensamantromania.ro/rezultate-2/>.

- Статут Епархије темишварске. Преузето са: <https://lege5.ro/Gratuit/gezdanrtgi/statutul-episcopiei-ortodoxe-sarbe-de-timisoara-din-17122008>.
- Степанов, Љ. (2011). Срби из Румуније у Бараганској голготи. *Гласник: црквени часопис Српске Православне епархије темишварске*, 103–121.
- Степанов, Љ. (2016). Срби у Румунији према попису становништва и становна 2011. године, У В. Степанов (Прир.), *Савез Срба у Румунији (поводом 25 година) (108–140)*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Степанов, Љ., и Степанов, В. (2015). Статистички подаци о Србима у Румунији према државном попису 2011. године. *Темишварски зборник*, бр. 8, 7–25.
- Стојковић, М. (1990). Српска национална мањина у Румунији. У В. Гречић (Прир.), *Сеобе Срба некад и сад*. Београд: Институт за међународну политику и привреду и Матица Срба и исељеника Србије.
- Стојковић, М. (2002). Међународноправни и међународнополитички развој заштите и положаја српске националне мањине у Румунији. *Темишварски зборник бр. 2*, 249–250.
- Церовић, Љ. (1991). *Срби у Румунији*. Нови Сад: Мисао.
- Церовић, Љ. (1997). Срби у Румунији од раног средњег века до данашњег времена. Преузето са: https://www.rastko.rs/antropologija/ljcerovic_srbi_ro.html. Датум приступа: 18. 6. 2019.

* * *

- Ђурђевић, Н. (2017). *Nacionalne manjine u odnosima Srbije sa susedima*. Београд: Forum za etničke odnose.

Ivan M. (hegumen Justin) Stojanović

THE POSITION OF THE SERBIAN MINORITY IN ROMANIA

Summary

Employing an interdisciplinary approach the article analyses the historical and the current position of the Serbian national community on the territory of today's Romania throughout the two chapters. The starting points are the general historic contexts throughout different time periods (from the Early Middle Ages to contemporary times) during which Serbs have been living on the mentioned territory. Answers are provided to how the Serbian community managed to contribute in a significant matter to the current society amidst many changes, many state and political contexts and various phases of integration (adaptation, acculturation, assimilation) with the help of its many compatriots., This community is recognized as one of the most organized Serbian communities outside the mother country today. The second chapter provides information on the demographic data, confessional and church organisation, language and education, cultural heritage and everyday life, as well as on the political activity.

Keywords: Serbs, Banat, Romania, minorities, rights, ethnical identity